

בענין ביאה במקצת אי שמה ביאה

א. הקדמה

איתא במס' זבחים (לב:), "אמר עולא אמר ריש לקיש: טמא שהכניס ידו לפנים – לוקה, שנאמר [ויקרא יב:ד]: בכל קדש לא תגע [ואל המקדש לא תבוא], מקיש ביאה לנגיעה, מה נגיעה במקצת שמה נגיעה, אף ביאה במקצת שמה ביאה." לפי שיטת עולא אמר ריש לקיש, ילפינן ביאה מנגיעה דכמו שבנגיעת טמא בקדשים הטמא מטמא את הקדשים בנגיעה במקצת, דכל נגיעה סתם במקצת היא כמבואר ברש"י שם, כמו"כ טמא שנכנס לבית המקדש עובר על הלאו של "ואל המקדש לא תבוא" בביאה במקצת.

ובענין איסור טמא ליכנס למקדש, יש כמה פרטי דינים, כמבואר בגמ' פסחים (סז-סח.). אסור לטמא מת ליכנס למחנה שכינה, שהיא מקום המקדש מן העזרה ולפנים, ואסור לזב וזבה ובעל קרי ליכנס אפילו למחנה לוי, שהיא מקום הר הבית, ואסור למצורע ליכנס אפילו למחנה ישראל, שהיא מכוון כנגד העיר העתיקה של ירושלים (עי' כלים א: ז-ח). והאיסור דכתיב בתורה, "ואל המקדש לא תבוא" מיירי דוקא בביאת טמא למקום העזרה ולפנים. ונמצינו למדים לפי שיטת ריש לקיש שביאה זו אסורה אפילו במקצת, אפילו אם הטמא יכניס רק ידיו או רגליו למקום העזרה.

והקשה בגמ' זבחים (שם) לשיטת עולא אמר ריש לקיש מן הברייתא המובאה בגמ' (יבמות ז:): שמצורע שחל שביעי שלו בערב פסח וראה קרי בו ביום ונעשה טבול יום, אסור ליכנס למקדש, ומותר לו לעמוד בשער נקנור שלא נתקדש בקדושת העזרה (עיין פסחים פה:): ולהכניס בהונותיו בתוך העזרה כדי שיזו עליו ויכשר להביא קרבן פסח. והטעם שהתירו לו להכניס את בהונותיו הוא מפני שיבא עשה שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו חיוב כרת. אבל אם ביאה במקצת שמה ביאה, נמצא שגם הכנסת

בהונותיו הוי איסור שיש בו חיוב כרת, ופי' רש"י (בזבחים שם ד"ה אע"פ), "דטבול יום שנכנס לעזרה בכרת כדאמרי' בהקומץ רבה (מנחות כז:). "ומתרצת הגמ' דשאני מצורע מתוך שהותר לצרעתו הותר לקירויו. ופי' רש"י (ד"ה מטונך), "שגזירת הכתוב היא אצלו שהותרה למצורע ביאה במקצת ביום שביעי לטהרתו, שהרי מחוסר כיפורים הוא והוא מכניס ידיו לבהונות" (עיין ויקרא יד:יא והלאה).

ומה שכתב רש"י דידענין שהותרה למצורע ביאה במקצת "שהרי מחוסר כיפורים הוא" מיוסד על ההנחה דמחוסר כיפורים שנכנס לעזרה חייב כרת, וכן הוא בגמ' מנחות שם (כז:). ופי' רש"י שם (ד"ה ענוש כרת), "דכל זמן שלא הביא כפרתו לא יצא מידי טומאתו נפקא לן מקראי, דתניא איש אשר יטמא ולא יתחטא (במדבר יט) בדמים כלומר אם מאותן טמאים הוא שצריכין דמים ולא הביאם ונכנס למקדש ונכרתה. אתה אומר בדמים או לא נתחטא במי נדה? כשהוא אומר מי נדה לא זורק עליו הרי מים אמורין. הא מה ת"ל ולא יתחטא בדמים להביא את המחוסר כפרה. ואין צ"ל טבול יום דנפקא לן התם מעוד טומאתו בו ושאר כל הטמאין שחייבין."

ונמצא לפי שיטת עולא אמר ריש לקיש צריך לומר שיש כלל של "מתוך" שמתיר למצורע טבול יום להכניס בהונותיו בתוך העזרה, דאל"כ אין היתר ע"פ גזירת הכתוב לבעל קרי טבול יום ליכנס בעזרה, ואין סברא לדחות את האיסור כדי להקריב קרבן פסח שהוא באיסור כרת היות שגם האיסור ליכנס במקצת לעזרה הוא איסור כרת. אלא ע"כ שיש היתר מיוחד של "מתוך שהותר לצרעתו הותר לקירויו."

אבל כל זה רק לפי שיטת עולא אמר ריש לקיש. הגמ' מביאה בסוף הסוגיא עוד ב' דעות בענין הבנת ההיקש "בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבוא." והכי גרסינן שם (לג:), "רבינא אמר: לענין מלקות איתמר. "ופי' רש"י, "רבינא אמר – הא דאמר עולא לעיל משמיה דריש לקיש בביאה מקצת, לענין מלקות אמרה – כדקאמר לוקה בהדיא. אבל לא לענין כרת דתותביה מצורע שראה קרי דכי איתקש ביאה לנגיעה לאזהרה איתקש כדכתיב לא תבא אבל לעונש לא איתקש דאין עונש בנגיעה." נמצא שלשיטת רבינא ילפינן מן ההיקש את הדין דביאה במקצת שמיה ביאה,

אבל מ"מ לא הוי כביאה ממש, דאין כביאה במקצת רק חיוב מלקות, משא"כ בביאת כולו דהוי חיוב כרת.

והשיטה השלישית היא שיטת רבי אבהו כדאיתא שם בגמ' "כי אתא רבין אמר רבי אבהו: לענין טמא שנגע בקודש איתמר, דאיתמר: טמא שנגע בקודש – ריש לקיש אמר: לוקה, רבי יוחנן אמר: אינו לוקה. ריש לקיש אמר לוקה, בכל קודש לא תגע; ורבי יוחנן אמר אינו לוקה, ההוא בתרומה כתיב. ופי' רש"י, "לטמא שנגע בקודש איתמר – לא יליף ריש לקיש מלקות מההוא קרא אלא לטמא שנגע בקדש ולא איירי בביאת מקדש כלל." נמצא לפי הבנת רבי אבהו בשיטת ריש לקיש לא איירי הקרא בביאה כלל אלא בנגיעת טמא בקדשים, שלפי ריש לקיש מכיון דאפקיה רחמנא איסור דבכל קדש לא תגע (דבאמת מיירי באכילת קדשים בטומאה, מכיון שהוקש לאיסור ביאת המקדש בטומאה שהיא איסור כרת, כמבואר בהמשך הסוגיא שם) בלשון נגיעה, ילפינן שיש איסור אצל קדשים למי שהוא טמא אפילו בנגיעה, ולא רק באכילה.

ב. ביאור שיטת ריש לקיש דביאה במקצת שמה ביאה וחייב כרת

יש לחקור לפי שיטת ריש לקיש דביאה במקצת שמה ביאה אם הכוונה דמי שנכנס חלק מגופו נחשב כמו שנכנס כל גופו, או שמא הכוונה שבאמת נחשב רק לביאת מקצת, אלא שביאת מקצת ג"כ אסורה כמו שביאת כולו אסורה.

בס' קובץ שעורים (ח"ב ס"ו) כתב שחקירה זו תלויה בב' לשונות של תוס' ביבמות (ז: ד"ה ואמר עולא). איתא שם בתוס', "ואם תאמר וכיון דשמה ביאה ואפילו הכי שרי מקצתו משום דאי אפשר בענין אחר א"כ כולו נמי לישתרי וי"ל דלא ניחא שידחה ביאת כולו דכתיב בהדיא ואל המקדש לא תבא אבל ביאה במקצת לא כתיב בהדיא אלא מהיקשא גמר לה עולא התם מה נגיעה במקצת שמה נגיעה אף ביאה במקצת כו', ועוד יש לומר כיון דאפשר על ידי ביאה במקצת אם יכנס כולו חייב מידי דהוה אהיה לו דרך קצרה ובא לו בארוכה" [ע"פ המשנה במס' שבועות יד: דמי שנטמא בעזרה ועזב את העזרה דרך ארוכה כשהיה יכול לעזוב בדרך קצרה חייב על הטומאה]. וביאר בקובץ שעורים דלפי תירוץ א' בתוס', ביאה במקצת נחשב כביאת כולו, ורק מטעם דאינו מפורש בקרא

“אינה חמורה כ”כ כמו ביאת כולו דכתיבא בהדיא.” ולפי התירוץ הב’, ביאה במקצת נחשב רק כביאה במקצת ממש, ובכל זאת ילפינן מהקישא דחייב על ביאה זו בפני עצמה, “וכל מקצת ומקצת היא ביאה בפני עצמה ושפיר דומה להיות לו דרך קצרה ובא בארוכה.” והוסיף בקוב”ש דנ”מ בין התירוצים הוא דלפי תירוץ הא’ בתוס’, “אין שום תוספת איסור במה שיכנס עוד מקצת שניה, דבכל גווני חשוב כאילו בא כולו,” משא”כ לפי תירוץ הב’ בתוס’, דיהיה תוספת איסור במה שיכנס עוד מקצת שניה.

ולפי ביאור זה, יש שהציעו עוד נ”מ. דאפשר לפי הבנתו בתירוץ א’ בתוס’ דביאת מקצת נחשב כבר כביאת כולו דאין צורך למצורע להקפיד שלא יכניס כל ידיו לעזרה כדי לקבל מתנות דם ושמן על בהונותיו. אבל לפי הבנתו בתירוץ ב’ בתוס’ דכל מקצת ומקצת מהוה תוספת איסור, צריך ליזהר שלא להכניס יותר ממה שצריך להכניס ע”פ דין מבהונותיו. אבל נראה שיש לדחות דאולי במקרה של המצורע כשיש גזירת הכתוב דמותר לו להכניס בהונותיו אינו חייב להקפיד שלא להכניס מעט יותר מידי, דקשה לצמצם, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת, וא”כ י”ל דכיון דהותרה ביאה במקצת הותרה כל עוד שאינו מכניס את כולו או את רובו, וצ”ע.

אולם, בס’ קהילות יעקב למס’ זבחים (ס’ כד) חלק על הקוב”ש וכתב שלדעתו ברור שלא נחלקו ב’ התירוצים של תוס’ בענין זה כלל, וגם לתירוץ ב’ בתוס’ נחשב ביאת מקצתו כביאת כולו (שהרי גם במקרה של דרך ארוכה כבר נמצא כולו בפנים). וביאר דכוונת התוס’ בתירוץ ב’ דאע”פ דביאת במקצת נדון כביאת כולו, מ”מ כל עוד שהוא מכניס עוד מקום לעזרה הוא כמרבה בפסיעות. וכמו שמי שכבר נמצא בעזרה ונטמא ויוצא דרך ארוכה אינו מוסיף על ביאתו בעזרה, דהרי כל גופו כבר נמצא בעזרה, אלא דחייב מפני ששהה יותר מדאי ע”י שהוסיף בפסיעותיו, כן יש למצורע להיזהר שלא לתפוס מקום של כל גופו כשאפשר לו לתפוס רק מקום מקצת גופו. ולפי ביאור זה ג”כ היה מקום לומר שאין למצורע לתפוס יותר מקום ממה שהונותיו, אבל לא נראה מלשון הקה”י שחילק בכך כל שלא נכנס כולו בעזרה, ונראה שזה מהטעם שכתבנו דקשה לצמצם בביאת מקצתו.

ועיין בלשון הרמב”ם (הל’ מחוסר כפורים פ”ד ה”ב), “כיצד עושין לו, המצורע עומד חוץ לעזרת ישראל כנגד פתח מזרחית באסקופת שער

ניקנור ופניו למערב ... ואחר כך מביא את האשם של מצורע עד הפתח ומכניס שתי ידיו לעזרה וסומך עליו ושוחטין אותו מיד ... ואחר כך יבא הכהן שקיבל הדם בכפו אצל המצורע הכהן מבפנים והמצורע מבחוץ ומכניס המצורע ראשו ונותן הכהן מן הדם שבכפו על תנוך אזנו הימנית, ואחר כך יכניס ידו הימנית ויתן על בהן ידו ואחר כך יכניס רגלו הימנית ויתן על בהן רגלו. ומשמע שאין הקפדה בכלל למצורע להכניס רק את בהונותיו או תנוך אזנו (אע"פ שיש לומר בענין ידו שבכל אופן צריך להכניסם כדי לסמוך על הקרבן, אבל א"א לומר כן בענין רגלו או ראשו). ואע"פ שיש לדחות שלפי הרמב"ם לא פסקינן דביאה במקצת שמה ביאה בכלל, כמו שיתבאר לקמן (אות ו), מכל מקום לשונו מבוסס על לשון המשנה בנגעים (יד:ט) "הכניס ראשו ונתן על תנוך אזנו ידו ונתן על בהן ידו רגלו ונתן על בהן רגלו". ולכן נראה שאין ענין זה תלוי במחלוקת כלל.

ג. ביאור שיטת רבינא בביאה במקצת דיש חיוב מלקות

עד כאן התייחסנו לשיטת עולא אמר ריש לקיש דסבר שביאת מקצת שמה ביאה ויש בה איסור כרת, אלא שאינה חשיבא כביאת כולו, או מטעם דאינו מפורש בהדיא או מטעם דלא נחשב כביאת כולו, וכנ"ל. אבל לגבי שיטת רבינא, יש רק איסור מלקות. ולפי רש"י הנ"ל (אות א, ד"ה רבינא אמר), אזל רבינא בשיטת עולא אמר ריש לקיש דביאה במקצת שמה ביאה, אלא שביאר דלא לענין כרת איתמר אלא לענין מלקות. וא"כ אין להקשות ממה שמותר למצורע טבול יום להכניס ידיו לתוך העזרה כדי לטהר ולהביא קרבן פסח, שהרי לא מדובר פה באיסור כרת, וא"כ שפיר אמרינן דיבא עשה (הבאת קרבן פסח) שיש בו איסור כרת וידחה לא תעשה שאין בו איסור כרת.

אולם, יתכן להבין את שיטת רבינא באופן אחר לגמרי. כתב הגרי"ז בחידושו (זבחים דף לג:), "והגר"ח אמר דיש לפרש דילקה משום דהוי כמכניס טומאה למקדש, וכמו שמכניס כלים טמאים דלוקה, כמו"כ ילקה במכניס ידו משום מכניס טומאה, ואף דביאה במקצת לא שמה ביאה, זהו רק לחייב משום ביאת טומאה, אבל עכ"פ לא גרע ממכניס טומאה." נמצאנו למדים לפי דברי הגרי"ז בשם אביו הגר"ח שלפי רבינא באמת פסקינן דביאה במקצת לא שמה ביאה, אלא דכמו שיש איסור לאו להכניס

טומאה במקדש (עיינ רש"י עירובין קד: ד"ה זכר ונקבה, דילפנין מן המקרא [במדבר ה:ג] "ולא יטמאו את מחניהם"), כמו"כ מי שמכניס מקצת גופו לעזרה חייב משום הכנסת טומאה במקדש למרות שהוא פטור מצד הלאו של ביאת מקדש.

ולענין האיסור של מכניס טומאה במקדש, איתא בגמ' (עירובין קד:): "אמר רב טבי בר קיסנא אמר שמואל: המכניס טמא שרץ למקדש חייב." ופי' רש"י (שם ד"ה חייב) דחייב חטאת בשוגג, וכתת על זדונו, משום "כי את מקדש ה' טמא". ועי' בהמשך הסוגיא בענין אם חייב משום מכניס טומאה כשהכניס את השרץ עצמו, ומסקנת הסוגיא דחייב. נראה דלפי רש"י האיסור של מכניס טומאה במקדש גם כן הוי איסור כרת, וא"כ מבואר למה לפי רש"י לא ניתן לפרש דברי רבינא שאמר דחייב מלקות על ביאה במקצת מטעם דהוי כמכניס טומאה בעזרה, דאין זה חיוב מלקות גרידא אלא חיוב כרת. אך ע' בהגהות הגר"א (שם) שכתב על דברי רש"י אלה, "הוא טעות סופר דבהדי' אמרינן בתורת כהנים דאינו אלא [חייב מלקות] בארבעים והביאו רש"י בעצמו (שם יז טז) וכ"כ הראב"ד (בפ"ג מהל' ביאת המקדש) וכ"ה בירושלמי (נזיר פרק כ"ג). ומה שציין לרש"י על החומש כוונתו למה שכתוב בתורה, "ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו" (ויקרא יז:טז). וכתב רש"י, "על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות." ולפי הגר"א נראה דאין לחלק בין כבוס בגדים למכניס כלי למקדש, שאם על כבוס בגדים חייב מלקות גרידא, ע"כ גם על הכנסת שרץ או אדם טמא למקדש חייב מלקות ולא כרת.

ובענין זה גופא נחלקו הרמב"ם והראב"ד אם האיסור הנ"ל להכניס טומאה למקדש נחשב איסור כרת או איסור לאו. כתב הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פ"ג הט"ז), "המכניס שרץ וכיוצא בו במקדש או שהכניס אדם טמא למקדש הרי זה חייב כרת שהרי טימא מקדש ה', אבל הזורק כלים טמאים למקדש אפילו היו כלים שנגעו במת פטור מן הכרת, אבל חייב מלקות שנאמר ואם לא יכבס וגו' מפי השמועה למדו על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כיבוס בגדיו לוקה ארבעים." והשיג עליו הראב"ד שם, "א"א ומאחר שעל כבוס בגדים אין בו כרת, המכניס כלי טמא למקדש למה ענוש כרת? על כן אני אומר מה שאמר שמואל במסכת עירובין המכניס טמא שרץ למקדש חייב מלקות קאמר, "עכת"ד.

נמצאנו למדים דשיטת רש"י היא כשיטת הרמב"ם דכמו שיש איסור כרת אצל ביאת אדם טמא למקדש כן יש איסור כרת אצל הכנסת אדם טמא למקדש. וא"כ מה שסובר רבינא דיש איסור מלקות בטמא שהכניס ידו לפנים צ"ל מטעם דביאה במקצת שמה ביאה רק לענין מלקות, אבל לא מטעם דנחשב כהכנסת טומאה למקדש מפני שלא הרווחנו כלום ע"י זה מטעם דגם איסור הכנסת אדם טמא למקדש הוא איסור כרת, וכמו שכתב הרמב"ם הנ"ל. וביאורו של הגר"ח הוא כשיטת הראב"ד והגר"א דאיסור הכנסת טומאה למקדש הוא איסור לאו בעלמא, וא"כ יש לבאר שיטת רבינא שלדעתו ביאה במקצת לא שמה ביאה לענין איסור ביאה למקדש שהוא איסור כרת, אלא נחשב לאיסור הכנסת כלי טמא או אדם טמא למקדש, דמה לי הכניס כולו ומה לי הכניס מקצתו, מ"מ הכניס טומאה למקדש, ואיסור זה הוא איסור מלקות.

וכן הובא ביאור זה בהדיא בס' מגנזי חידושי הגר"ח (סימן נז, ביאה במקצת) דאיתא שם "להך מ"ד בזבחים (לב) דביאה במקצת לא שמה ביאה יש להסתפק אם חשוב מ"מ מכניס או דגם מכניס לא הוי ודינו כמו שאינו בפנים כלל דשדינן בתר רובו, והנה כבר נחלקו הרמב"ם והראב"ד (פרק ג מביאת מקדש הט"ז) במכניס אם חייב כרת או לא, ולדעת הרמב"ם דחייב כרת על מכניס בע"כ דביאה במקצת גם מכניס לא הוי מדליכא כרת כמבואר בזבחים ל"ב יעו"ש, אכן לדעת הראב"ד אפשר דביאה במקצת מכניס מיהא הוי, ובזבחים ל"ב קאמר רבינא דביאה במקצת ליכא כרת וחייב מלקות דלא שמי' ביאה ורק מכניס הוא דהוי וע"כ לוקה ואין בו כרת ככל מכניס וצ"ע." הרי מפורש כדברינו דביאור הגר"ח בשיטת רבינא מיוסד על שיטת הראב"ד דמכניס טומאה אינו חייב כרת אלא מלקות, וא"כ שפיר יש לומר לשיטתו דביאה במקצת מכניס מיהא הוי לשיטת רבינא אפי' אי ביאה במקצת לא שמה ביאה.

אבל בכל זאת נראה שהבין הגר"ח לפי שיטת הרמב"ם ששני האיסורים של ביאה במקדש והכנסת טומאה מישך שייכי אהדדי, ולכן מכיון דפסק הרמב"ם דביאה במקצת לא שמה ביאה כמו שיתבאר (אות ו), כמו"כ לא אמרינן לשיטתו דיש איסור הכנסת טומאה בביאה במקצת. וכן איתא בחידושי מרן רי"ז הלוי (הלכות פרה אדומה ד"ה ולפי"ז) שהביא מאביו הגר"ח (בביאור שיטת הרמב"ם למה מחוסר כיפורים אינו חייב

מלקות על ביאת המקדש) "דעיקר איסור [דביאת מקדש] הוא מה שמכניס טומאה למקדש."

ונראה לומר עוד לפי פירוש רש"י בשיטת רבינא, אפי' אי אמרינן דביאת מקצת שמה ביאה אין ביאת מקצת נחשבה כביאת כולו אלא שיש איסור אפילו בביאת מקצת כמו שיש איסור בביאת כולו וכצד הראשון של החקירה הנ"ל (אות ב). אבל לפי שיטת הגר"ח אי אמרינן דביאת מקצת שמה ביאה, נחשבה ביאת מקצת כביאת כולו, וכצד שני של החקירה הנ"ל, וא"כ אין סברא שלא לחייב כרת כמוהו (ושמחתי לראות שכוונתי בזה בעזה"ת למה שכתב בשו"ת אבני נזר יו"ד ס' תנ, עיין לקמן אות ט). אלא שצ"ל שלשיטת רבינא הטעם שחייב מלקות גרידא הוא משום שביאה מקצת לא שמה ביאה, אלא שחייב מלקות מצד האיסור של הכנסת טומאה למקדש.

ד. אם יש להשוות איסור ביאה למקדש לאיסור הכנסת טומאה למקדש

איתא בגמ' זבחים (צה.), "אמר ריש לקיש: מעיל (רש"י – של בגדי כהונה שניתז עליו דם חטאת ויצא חוץ לקלעים ונטמא מכניס מקום הדם (לפנים) שניטמא – מכניסו בפחות משלש על שלש ומכבסו, משום שנא' (שמות כח:לב): לא יקרא" (רש"י – שאינו מכניס שיעור בגד טמא לעזרה לפי שאי אפשר לקורעו ולהכניסו משום שנאמר לא יקרא). זאת אומרת, אע"פ שבדרך כלל כשיצא בגד שניתז עליו דם חטאת חוץ לקלעים ונטמא שם, אי אפשר להכניס את הבגד לעזרה להיכבס שם (כדי לקיים מה שכתוב בתורה [ויקרא ו:כ] "ואשר יזה על הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש") מפני שאסור להכניס טומאה לעזרה, ועל כן קורעין אותו בתחלה כדי לטהר את הבגד מטומאתו כדאיתא במשנה שם (צד:), "נטמא חוץ לקלעים – קורעו נכנס ומכבסו במקום קדוש", אסור לקרוע מעיל של כהן גדול ע"פ גזירת הכתוב הנ"ל, וע"כ אמר ריש לקיש שיש להכניסו בשיעור של פחות משלש על שלש כדי לכבס אותו בתוך העזרה. וכתבו בתוס' שם (ד"ה מכניסו פחות משלש), "אפילו למאן דאמר בריש כל הפסולין (לעיל דף לב:): ביאה במקצת שמה ביאה שאני בגד הואיל ויכול לחותכו לא חשיב כאילו נכנס כולו", ולכן אינו עובר בכך על האיסור להכניס בגד טמא לעזרה.

ולפי התוס' נראה דילפינן מאיסור ביאת מקדש בטומאה לענין הכנסת טומאה למקדש דאי אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה לגבי ביאת מקדש בטומאה גם כן אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה לענין הכנסת טומאה. אלא דשאני בגד כיון דיכול לחותכו. אבל א"כ אם אדם מכניס את גופו שאינו עומד לחתוך, אמרינן דביאה במקצת שמה ביאה גם לענין הכנסת טומאה וכמו דאמרינן שביאת אדם במקצת נחשב לביאת כולו. ולפי דברי התוס' קשה לחלק בין האיסורים כסברת הגר"ח ולומר שמצד אחד ביאה במקצת לא שמה ביאה לגבי איסור ביאת מקדש מטומאה אבל מצד שני נחשב כביאה לגבי איסור הכנסת טומאה במקדש, וצ"ע.

אבל בחידושי אבי עזרי על הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פ"ח ה"כ) הקשה שלכאורה האיסור של מכניס דבר טמא הנלמד הן הקרא כי את מקדש ה' טמא כמבואר ברש"י בעירובין הנ"ל (אות ג) שונה מהאיסור של ביאה במקדש הנלמד מן הקרא ואל המקדש לא תבוא, והניח בצ"ע. וגם כתב, "וזה אין להקשות שגם במכניס ידו יתחייב משום מכניס דבר טמא ואמאי תלוי זאת בביאה במקצת, משום שבאדם הטומאה היא שהאדם הוא טמא, ולא שהיד הוא טמא, וע"כ שייך זה לדין ביאה במקצת אי שמה ביאה וא לא שמה ביאה, משא"כ חפץ הנטמא, אם הוא נטמא כל מקצת ומקצת ממנו טמא הוא ומכניס טומאה נקרא." הרי שלדעת האבי עזרי אין לדמות ביאה למקדש להכנסת דבר טמא, שהם איסורים נפרדים. וכן בשיעור האיסור יש הבדל מהותי, שביאת האדם צריך להיות כל האדם, משא"כ בהכנסת טומאה חייב בהכנסת אפילו מקצת דבר טמא (ולכן הקשה למה אין איסור במכניס פחות משלש על שלש, ונשאר בצ"ע גם על קושיא זו).

אולם בס' קהילות יעקב הנ"ל (אות ב) הביא הוכחה מסוגיא זו (בזבחים צה). דאין איסור על האדם להכניס טומאה לעזרה אלא כשהוא "מכניס דבר שלם שראוי לקבל טומאה כמות שהוא." אבל הקשה שמוכח מהסוגיא לעיל (זבחים לב). דלפי עולא בשם ריש לקיש יש איסור של הכנסת בהונות לבד אע"פ שלא נכנס כל גופו מטעם דביאת במקצת שמה ביאה. וכנ' צ"ל, "דהביאת מקצת מתייחסת לכולו ונקרא 'שהאדם' כבר נכנס במקדש ולא רק 'הידיים' נכנסו אלא נקרא שהאדם נכנס." וע"פ זה

ביאר את התוס' הנ"ל דשאני בגד דיכול לחותכו, אבל בכל מה שאינו עומד לחתוך חשיב "כאילו נכנס כולו."

אבל לפי מה שביארנו בשיטת רש"י (אות ג), נראה דלפי רבינא אפשר לומר שביאה במקצת רק נחשבת לביאת מקצתו של אדם, אלא שבכל זאת חייב מלקות עליו מטעם גזירת הכתוב דמקיש ביאה לנגיעה. אבל מ"מ אפשר לומר בענין הכנסת טומאה למקדש דאין בזה איסור אלא כשמכניס דבר שלם. וא"כ שפיר מובן למה בעינן הכנסת שיעור בגד שלם כדי להתחייב על הכנסת טומאה למקדש. אבל מ"מ קושית תוס' עומדת במקומה לגבי שיטת עולא אמר ריש לקיש, שלדעתו אפילו ביאה במקצת חייב כרת, וכנראה מטעם דנחשב כביאת כולו וכנ"ל. וא"כ עדיין יש צורך לחלק בין האדם, דאינו עומד לחותכו, לבין הבגד, דיכול לחותכו, ולכן צ"ל מטעם זה דמקצת בגד אינו נחשב כבגד שלם.

ה. ביאור שיטת רבי אבהו דלא אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה

ובשיטת רבי אבהו דההיקש בקרא "בכל קודש לא תגע ואל המקדש לא תבוא" רק לענין טמא שנגע בקודש איתמר, אין שום רמז לדין של ביאה במקצת בכלל. אבל גם לשיטתו יש להקשות למה אין איסור בביאה במקצת מטעם מכניס טומאה למקדש, ובפרט לפי שיטת הגר"ח דאפילו אם ביאה במקצת לא שמה ביאה, מ"מ יש לחייב מלקות מטעם הכנסת טומאה למקדש. ובאמת כבר הקשה כן האבן האזל (הל' ביאת מקדש פ"ג): "והנה לכאורה קשה דאפי' אי ביאה במקצת לא שמה ביאה במאי גרע ממכניס שרץ למקדש דחייב המכניס, וה"נ הא ידו של הטמא ראויה לטמא כמו השרץ, ולמה לא יעבור משום ולא יטמאו את מחניהם? ומוכח מזה דדין מכניס שרץ הוא ג"כ משום גדר ביאה, דהא טמא הבא למקדש דרך גגין פטור, משום דדרך ביאה אסרה תורה, וא"כ איך אפשר דשרץ חמיר מטמא מת; וע"כ דכיון דשרץ דרך ביאתו בכך שיכניסו או שיוזקו אותו לעזרה הוי דרך ביאה, וא"כ מיושב דאי ביאה במקצת לא שמה ביאה לא דמי מכניס ידו למכניס שרץ, דמכניס שרץ הוי ביאה ומכניס ידו דהוי רק ביאה במקצת לא הוי ביאה."

הנה ביאר בס' אבן האזל דאי פסקינן דביאה במקצת לא שמה ביאה לענין ביאת המקדש, אמרינן ג"כ דלא הוי ביאה לענין הכנסת טומאה,

וכמו שכתבנו לעיל (אות ג) לפי ביאור הגר"ח בשיטת הרמב"ם. וזה מובן לפי שיטת רש"י דלא חילק בכך בין ביאה במקצת להכנסת טומאה במקצת. ואפי' לפי שיטת הגרי"ז והגר"ח י"ל דבזה גופא נחלקו רבינא ורבי אבהו, דרק לפי רבינא מחלקינן בהכי, אבל לפי רבי אבהו, מישך שייכי איסורי ביאת המקדש והכנסת טומאה אהדדי. וביאר האבן האזל דהטעם הוא דחייבה התורה רק דרך ביאה, וכמו שמי שבא למקדש דרך גגין פטור מטעם דזה אינה דרך ביאה, כמו"כ מי שהכניס ידו למקדש לא נחשב דרך ביאה, משא"כ מי שהכניס שרץ דרך דרך ביאתו שיכניסו אותו או יזרקו אותו לעזרה.

ובענין זה של דרך ביאה, הקשה הגר"ח בחידושו על הש"ס (זבחים לב:), "הנה הדין במצורע שמכניס בהונותיו דביאה במקצת הוא ומביא אותם דרך ביאה, ואמאי לא יכניסם שלא כדרך ביאה דמותר לגמרי?" ותירץ הגר"ח "ויש לומר בזה דכיון דהותרה אצל מצורע ולא דחוייה [כמבואר בסוגין ופירש"י דבהיתר גמור גזרה עליו תורה ביאה במקצת], ובהותרה לא מהדרין כלל שיהא בהיתר יותר וכדאיאתא ביומא (ו:), ועוד דאין עצם מעשה הביאה האיסור אלא במה שיהא אחר כך טומאה במקדש, וכיון שהטומאה צריכה להיות במקדש דמצותן בכך אין הביאה אסורה כלל, וגם היכא דליכא מצות שילוח ליכא גם איסור ביאה." וע"ש שהביא ראיה מגמ' פסחים (כו.) דהיו משלשלין את האומנים לבית קדש הקדשים בתיבות דרך לולין כדי שלא יזונו עיניהם מן הקודש, והקשה דהלא הזר שנכנס לק"ק חייב כרת, ושלא כדרך ביאה פטור, וא"כ למה לא אמרינן דהכניסם דרך לולין כדי שלא יהא כדרך ביאה ולפטור אותם עי"ז מכרת? אלא ע"כ דכיון דהיה מותר להם להיות שם, גם הביאה מותרת היא לגמרי ורק היו צריכים להכניסם דרך לולין כדי שלא יזונו עיניהם מן הקודש, ע"ש.

הנה חידש הגר"ח דבאמת אין שום איסור ביאה לטמא הבא לבית המקדש אלא לענין מה שיש אחר כך טומאה במקדש, ולפי זה אין שום מעלה בביאה במקצת למ"ד דביאה במקצת שמה ביאה מטעם דהוי שלא כדרך ביאה, דבאמת אין זו נקרא שלא כדרך ביאה, אלא שחידש התורה דביאה במקצת הותרה לגבי מצורע. אבל מ"מ נראה לפי ביאור זה דמכניס

ידו למקדש במקום שלא הותרה אינו נחשב כשלא כדרך ביאה, עכ"פ למ"ד דביאה במקצת שמה ביאה.

ובאמת יש להשוות את דבריו למה שכתב בענין איסור ביאה לבית המנוגע (הל' טומאת צרעת פט"ז ה"ח) ע"פ הגמ' בשבועות (יז:), "א"ר אושעי' וכו' הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו ואפילו כולו חוץ מחוטמו טהור דכתיב והבא אל הבית דרך ביאה אסרה תורה." והביא הגר"ח את קושית תוס' שם (ד"ה אפילו נכנס כולו) למה לא אמרינן רובו ככולו לטמא אותו ואת כליו (והרי בבא דרך ביאה נטמא גופו) כשבא רובו אע"פ שצריך ג"כ ביאת כולו. ותירץ הגר"ח, "ונראה לומר דלא שייך לומר הך דינא דרובו ככולו רק היכא דנכנס כדרך ביאה. דכל מקצת ומקצת ביאה מיקריא 'והבא', אלא דלא נטמא עד שיכנס כולו, וע"ז שפיר אמרינן דרובו ככולו, משא"כ בנכנס דרך אחוריו דכל זמן שלא נכנס כולו לא היא ביאה כלל, וא"כ הא דצריכינן לביאת כולו הוא מלבד מה שלא גרע מכדרך ביאה דקי"ל דלא נטמא עד שיכנס כולו, עוד הוא טהור משום דכל זמן דלא נכנס כולו עוד לא היא אפילו ביאה במקצת, ולפ"ז הרי לא שייך הכא כלל הך דינא דרובו ככולו, דרובו ככולו לא שייך אלא לענין הך דינא דבעינן כמה שיכנס, וע"כ שפיר אמרינן דהרוב שחשוב כבר בא הוי ככולו, משא"כ היכא דבלא כניסת כולו לא היא ביאה כלל. וא"כ לא שייך לומר רובו ככולו כיון דגם הרוב עדיין אין עליו דין ביאה." וע"פ זה ביאר ג"כ למה בנכנס דרך אחוריו גם כליו לא נטמאו, משא"כ כשבא לבית המנוגע דרך ביאה אפילו אם הכניס ידו נטמאו טבעותיו דהוי דרך ביאה, אלא שהאדם טהור עד שיכנס כולו, ובענין זה אמרינן לגבי האדם רובו ככולו, ע"ש. וביאור זה כתב לענין הנכנס לבית המנוגע, דשם לא אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה, ואפי' הכי כתב "דכל מקצת ומקצת ביאה מיקריא."

אולם לא הושוו הדינים לגמרי, דהנה ביאה לבית המנוגע הוא דין אחר לגמרי וכמו שכתבו התוס' בחולין (לג: ד"ה דכולי עלמא) ושבועות (יז: ד"ה אפילו נכנס), דאפילו לריש לקיש הדין של ביאה במקצת שייך רק בעזרה ע"פ גזירת הכתוב דמקיש ביאה לנגיעה, וכנ"ל, אבל בענין בית המנוגע, יתכן שלכ"ע לא אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה. אבל בכל זאת נראה שהכלל שדרך אחוריו לא הוי דרך ביאה הוא מושג כללי, וחזינן דלשיטת הגר"ח שונה לגמרי מדין ביאה במקצת. והיינו דבדין ביאה

במקצת אמרינן "דכל מקצת ומקצת ביאה מיקריא" (וי"ל שפיר דכמו דאמרינן זה לגבי מאי דכתיב (ויקרא יד:מו) "והבא אל הבית" לגבי ביאה לבית המנוגע, כמו כן אמרינן הכי לגבי מאי דכתיב "ואל המקדש לא תבא" בנוגע לביאת מקדש בטומאה), משא"כ אצל מי שנכנס מאחוריו, "דכל זמן שלא נכנס כולו לא הוא ביאה כלל." ורק לפי דברי האבן האזל הנ"ל י"ל דנחשב ביאה במקצת כמו בא דרך אחוריו או דרך גגין.

ו. מח' הרמב"ם והראב"ד איך פסקינן להלכה בענין ביאה במקצת

וע"כ לפי מה שנתבאר, יוצא לפי שיטת רש"י בסוגיין דיש ב' שיטות (עולא אמר ריש לקיש, רבינא) הסוברים שיש דין ביאה במקצת שמה ביאה (אלא שנחלקו אי הוי איסור כרת או איסור לאו), ורק לפי שיטת רבי אבהו אין דין בכלל של ביאה במקצת. ולפי שיטת הגר"ח והגר"ז, רק לפי שיטת עולא אמר ריש לקיש יש דין של ביאה במקצת שמה ביאה, אבל לא לפי שיטת רבינא (אלא שלפי רבינא אמרינן דעכ"פ כשיש ביאה במקצת יש איסור של הכנסת טומאה למקדש) או רבי אבהו. ויש לחקור איך פסקינן להלכה.

והנה גרסינן בגמ' (יומא לא:): בענין הטבילה מדרבנן שחייב אדם לטבול (כמבואר שם בסוגיא) אפילו כשהוא טהור כשנכנס לעזרה, "אמר ליה אביי לרב יוסף: ביאה במקצת שמה ביאה (פ' רש"י לענין טבילה זו, וצריך לטבול אם בא להכניס אחד מאיבריו לעזרה) או לא, אמר ליה: בהונות יוכיחו, שהן ביאה במקצת, ותניא: מצורע טובל ועומד בשער ניקנור." וכתב הריטב"א (שם), "פרש"י ז"ל לענין טבילה זו, והיינו דפשטינן דשמה ביאה מדקתני מצורע טובל ועומד, ואע"פ שאינו נכנס שם אלא לבהונות שהיא ביאה במקצת." ולפי זה נראה דקי"ל לדינא דביאת מקצת שמה ביאה. אבל אפשר לדחות ולומר שרק בענין המעלה דרבנן של טבילה זו אמרינן דביאה במקצת שמה ביאה, אבל חוץ מזה לא אמרינן כן לגבי דיני דאורייתא. וכן דייק המהר"י קורקוס בפירושו על הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ג ה"ט) מלשון הריטב"א שם (ע"פ רש"י) שהדגיש "לענין טבילה זו" – ר"ל שדוקא לענין טבילה זו דהוי מטעם מעלה דרבנן אמרינן הכי, אבל לא לענין טומאת המקדש ממש.

ובענין זה נחלקו הרמב"ם והראב"ד אם אמרינן למסקנא דביאה במקצת שמה ביאה או לא שמה ביאה. כתב הרמב"ם (הלכות ביאה המקדש פ"ג הי"ח), "וכן טמא שהכניס ידו למקדש מכין אותו מכת מרדות, וכן כל טמא באב מאבות הטומאות של דבריהם או שאכל אוכלין טמאים ושתה משקין טמאין ונכנס למקדש במזיד קודם שיטבול מכין אותו מכת מרדות." והשיג עליו הראב"ד שם וכתב, "א"א שמעתין דזבחים קשיא עליה דעולא אמר ריש לקיש טמא שהכניס ידו למקדש לוקה ואמרי' התם עשה שיש בו כרת הוא ואי משום שמעתא דמסכת יומא אדרבה מהתם משמע דאפילו בטבילת מעלות אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה דהא בעי טבילה לכהנות (ואפילו פטור מכרת מלקין אותו)". הנה לפי הרמב"ם יש דין של ביאה במקצת דוקא לענין מכת מרדות, אבל אין חיוב כרת או מלקות. ולפי הראב"ד נראה שיש בו איסור כרת, אלא שצ"ע במה שכתב בסוגריים, "ואפילו פטור מכרת מלקין אותו", דמשמע קצת כשיטת רבינא בסוגיין.

ובכסף משנה (שם) מוכח דהיו גרסאות שהדפיסו תיבות אלו בדיבור נפרד על ההלכה הבאה ברמב"ם, אבל מ"מ מסיק הכסף משנה דמקומם האמיתי בתוך הלכה זו, ור"ל שלפי הראב"ד אפילו אם לא פסקינן דביאה במקצת חייב כרת, מ"מ היה לרמב"ם לפסוק שחייב מלקות, כשיטת רבינא.

והביא הראב"ד ראייה ממסכת יומא דפסקינן דביאה במקצת שמה ביאה, ושם מדובר רק על מעלות דרבנן ואפילו הכי אמרינן דביאה במקצת אסור, אבל הכסף משנה (שם) כתב דאין ראייה זו מוכרחת. ונראה שדעתו שי"ל כמו שמצינו בכמה מקומות שעשו רבנן חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. ובטעם הרמב"ם כתב הכסף משנה, "וסובר רבינו דכיון דלרבי אבהו לא איירי ר"ל [ריש לקיש] בביאת מקדש כלל, אין לנו לחייבו מלקות משום ביאת מקדש כיון דפלוגתא היא, ומיהו מדרבנן מיתסר ומכין עליו מכת מרדות." והיינו שקשה לחייב כרת או מלקות כשאנו מוכרח שיש איסור דאורייתא בכלל, ולכן פסק הרמב"ם שיש רק איסור דרבנן בביאה במקצת. ולפי זה, אין שום הוכחה להתיר טבול יום להכניס בהונותיו לעזרה מטעם שמתוך שהותרה לצרעות הותרה לקירוי, אלא צ"ל שמותר מטעם אחר, דהיינו שאין איסור דאורייתא בהכנסת ידיו לעזרה.

ובענין מה שפסק הרמב"ם שחייב מכת מרדות על ביאה במקצת, נראה שזה בהתאם למה שכתב בהלכה הבאה (הל' ביאת המקדש פ"ג הי"ט), "טמא שנכנס למקדש דרך גגות פטור שנאמר ואל המקדש לא תבוא דרך ביאה חייבה תורה, ואע"פ שהוא פטור מכרת מכין אותו מכת מרדות [ואפילו נכנס במגדל הפורח באויר] בין שנכנס למקדש [במגדל] דרך גגות, בין שנכנס בו דרך פתחים." זאת אומרת שכמו שמכין מכת מרדות למי שבא למקדש שלא כדרך ביאה כגון דרך גגות, כן במי שבא במקצת לעזרה. ובביאור הדבר כתב הכסף משנה (שם הל' יט), "בריייתא בפ"ב דשבועות (דף י"ז:): ומדקתני פטור משמע אבל אסור מדרבנן ומפני כך כתב רבינו ואף על פי שהוא פטור מכרת מכין אותו מכת מרדות." ואע"פ שלפי רבי אבהו, אין שום חיוב במי שבא רק במקצת לאויר העזרה, נראה שסובר הרמב"ם דלא גרע ממי שנכנס לעזרה שלא כדרך ביאה. וזה מתאים לפי מה שכתב האבן האזל הנ"ל (אות ה) שביאה במקצת היא בגדר שלא כדרך ביאה. אך אפילו להגר"ח שביאה במקצת נחשב כמעשה ביאה אלא שאינו חייב עליו, נראה שאם מי שנכנס שלא כדרך ביאה חייב מכת מרדות, כ"ש מי שבא כדרך ביאה באופן שאינו חייב עליו.

וכן נראה שהבין הערוך השולחן העתיד בטעם הרמב"ם, דהנה כתב (הלכות ביאת מקדש סימן לז סעיף כב), "וטעמו של הרמב"ם נ"ל מהא דתניא בשבועות (יז:): דטמא שנכנס דרך גגין להיכל פטור, שנאמר: ואל המקדש לא תבוא, דרך ביאה אסרה תורה, וזהו פשיטא דדרך ביאה הוא עד שיכנס כולו, וא"כ הך ברייתא מסייע לר' אבהו."

ואולי יש נ"מ בין דברי האבן האזל לדברי הגר"ח במי שנכנס רובו לעזרה, שאם נחשב שלא כדרך ביאה, לא יהיה חייב אפילו על רובו, וכן משמע קצת מדברי הערוך השולחן העתיד הנ"ל, אבל אם נחשב כדרך ביאה, שלא צריך להיות כולו בעזרה, שוב י"ל רובו ככולו, וכן כתבו בהדיא בתוס' שבועות הנ"ל (אות ה). ומדברי הרמב"ם לא מוכרח אם סובר רובו ככולו בענין זה.

ועוד כתב בערוך השולחן העתיד הנ"ל, "וגם ביומא (לא:): א"ל אביי לרב יוסף ביאה במקצת שמה ביאה או לא, וזהו לענין מעלות דרבנן ע"ש, וא"ל רב יוסף דמדרבנן צריך טבילה ע"ש, ואי הוה ס"ל כר"ל מה זו שאלה הלא להדיא אמר שם מקודם זה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא, אלא

וודאי דס"ל כר' אבהו, ולזה שאל אביי אם ביאה במקצת דמדאורייתא לאו שמה ביאה הצריכו רבנן טבילה, דהחמירו יותר מדאורייתא, או לא החמירו רק כעין דאורייתא. [וזהו כוונת הראב"ד שכתב שם: ואי משום שמעתא דיומא וכו', וטרח הכ"מ בכוונתו דאדרבא מיומא הא משמע כהראב"ד ע"ש, ולפמ"ש א"ש, והראב"ד היסב הכוונה להיפך דאפילו במעלות דרבנן החמירו ע"ש, אבל לפמ"ש להרמב"ם א"ש בפשיטות]. הנה לדברי הערוה"ש יש ראייה מפורשת לרמב"ם דביאה במקצת לא שמה ביאה מהסוגיא ביומא מטעם שהיתה הו"א בסוגיא שם שלא להצריך טבילה לטהור שנכנס לעזרה מטעם מעלה כשרק נכנס במקצת, ואם היה דין דאורייתא שטמא אסור להיכנס במקצת, לא היה מקום לשאלה זו בכלל מפני שבודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ודו"ק.

ובפירוש המהר"י קורקוס על הרמב"ם (שם) הביא ראייה לפסקו של הרמב"ם דביאה במקצת לא שמה ביאה מהסוגיא בזבחים הנ"ל (אות א), דשם הגמ' הביאה סיוע לדברי עולא דאמר ביאה במקצת שמה ביאה ודחה ר' יוסי שם את הראייה, וכתב רש"י שם (זבחים לג. ד"ה הכל בכתב) על פי דחיית הראייה דז"א דביאה במקצת לא שמה ביאה. [וכן יש להביא ראייה ממה שהקשה ר' הושעיא בגמ' שם על ריש לקיש, וכתבו התוס' שבועות הנ"ל דר' הושעיא חלק על ריש לקיש בענין זה וסבר דביאה במקצת לא שמה ביאה, וכן כתבו התוס' בזבחים שם (לב. ד"ה מאי שנא) דסוף הסוגיא אתיא כמ"ד דביאה במקצת לא שמה ביאה.] וכן הביא ראייה מהגמ' בחולין (לג:) דאיתא שם בענין בית המנוגע דלכ"ע ביאה במקצת לא שמה ביאה, ואע"פ שכתבנו למעלה (אות ה) בשם תוס' שם דאין לדמות מילתא למילתא בענין זה, מכ"מ כתב המהר"י קורקוס "ומשמע דה"ה למקדש".

ז. חידוש הערוך לנר

שהרמב"ם לשיטתו בדין מחוסר כיפורים בעזרה

ובס' ערוך לנר (יומא ז:) כתב לתלות מח' הרמב"ם וראב"ד בענין זה במה שנחלקו בענין אם מחוסר כיפורים חייב מיתה על ביאתו לעזרה. דהנה כתב הרמב"ם (הל' ביאה המקדש פ"ג ה"ט), "נכנס המצורע להר הבית לוקה שמונים, אבל טמא מת או טבול יום שנכנס לעזרת נשים או מחוסר כפורים שנכנס לעזרת ישראל אע"פ שאינו לוקה מכין אותו

מכת מרדות. ועל זה כתב הראב"ד, "א"א זה שבוש, דמחוסר כפורים שנכנס למחנה שכינה דהיינו משער נקנור ולפנים יש בו כרת ובתוס' דכלים תניא כל הטמאים שנכנסו לפנים משער ניקנור אפילו הם מחוסרי כפרה הרי אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת. וכבר הבאנו לעיל (אות א) מגמ' מנחות (כז:) שמחוסר כיפורים חייב כרת על ביאת המקדש, וכן הקשה הכסף משנה (שם) על הראב"ד למה לא הביא ראיתו מגמ' מפורשת (וכן לכאורה יש להקשות מהמשנה כלים א: ח, ומגמ' נזיר מה., ועיין ברש"י סוטה ז. ד"ה ששם). מ"מ כתב הכסף המשנה הנ"ל (אות ו) שהרמב"ם סמך על הסוגיא בגמ' זבחים (יז:) דאיתא שם דאיכא תנא דסבר דמחוסר כיפורים דזב לאו כזב דמי, והסוגיא במנחות יש ליישב דאזלא כמ"ד דסבר דמחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ע"ש.

וכתב הערוך לנר, "ולענ"ד נראה שהרמב"ם והראב"ד כל אחד לשיטתו אזלי, דשם (ה"ט) פסק הרמב"ם דמחוסר כפורים שנכנס לעזרה לא עבר רק איסור דרבנן, והראב"ד השיג עליו שהרי אמרינן בתוספתא שענוש כרת, וכתב הכס"מ בשם הר"י קורקוס דזה תלי בפלוגתא אי מחוסר כפורים דזב דמי או לא והרמב"ם פסק כמ"ד דלאו כזב דמי ע"ש, אך דלפ"ז יקשה על הרמב"ם מה מתרץ עולא הואיל והותר לצרעתו הותר לקרוי הרי משום צרעתו ליכא איסור דאורייתא דאינו רק מחוסר כפורים אבל משום קרוי איסור דאורייתא הוא דטבול יום שנכנס לעזרה לכ"ע חייב כרת,¹ ובזה גם הרמב"ם מודה כנראה מפסקו (שם), אכן בזה י"ל דעולא ס"ל כמ"ד דמחוסר כפורים דזב כזב דמי או עכ"פ מוקי לברייתא כהך מ"ד, אבל לפ"ז יקשה על הרמב"ם דפסק דמח"כ שנכנס למקדש אינו חייב מן התורה וגם פסק להך ברייתא דמצורע שחל שמיני שלו בערב פסח (בהל' קרבן פסח פ"ו ה"ה) א"כ לדידי' קושית הגמרא במקומה עומדת אי ביאה במקצת שמה ביאה היאך מכניס ידיו לבהונות דלא שייך כתיורין עולא הואיל ואשתרי אשתרי, דהא לדידי' מחוסר כפורים לא אשתרי, דמותר מדאורייתא לכנוס לעזרה, ולכן כיון דהרמב"ם פסק כהך ברייתא

¹ מש"כ דגם לפי הרמב"ם טבול יום הנכנס לעזרה חייב כרת, נמצא בהל' ביאת המקדש פ"ג הי"ד: "כללו של דבר כל הטעון ביאת מים מן התורה חייב כרת על ביאת המקדש ואפילו אחר שטבל עד שיעריב שמשו."

דהכא דסתם גמרא מייתי לה הכא וגם רבא בפסחים (צב א) ס"ל כוותה, לכן ע"כ דחה הך מימרא דעולא אר"ל מהלכה ופסק דביאה במקצת לא שמה ביאה מן התורה, אבל הראב"ד ג"כ לשיטתו אזיל דס"ל דמחוסר כפורים שנכנס לעזרה חייב כרת כנ"ל, וא"כ שפיר שייך לדידי' הואיל ואשתרי אשתרי, ואין לנו טעם לסתור הך מימרא דעולא אר"ל מהלכה, לכן פוסק הראב"ד כוותי' דביאה במקצת שמה ביאה. ועי' בס' קרן אורה למס' זבחים (לב: ד"ה מצורע) שג"כ כתב ממש כאותן הדברים ונמצא ששני נביאים התנבאו בסגנון אחד.

נמצאנו למדים לפי דברי הערל"נ והק"א, שלרמב"ם שסבר שמחוסר כיפורים מותר על פי דין תורה ליכנס בעזרה, אין להתיר למצורע (שהוא מחוסר כיפורים) שהוא ג"כ טבול יום (שאסור ליכנס לעזרה מדאורייתא אפילו לשיטת הרמב"ם) להכניס בהונותיו לעזרה מטעם דכיון שהותר לצרעתו הותר לקירוי מפני שמצורע שהוא רק מחוסר כיפורים לא היה צריך להיתר מיוחד להכניס בהונותיו לצרעתו, ולכן צ"ל שמה שמותר לו להכניס בהונותיו לתוך העזרה אפילו כשהוא טבול יום הוא מטעם דביאה במקצת לא שמה ביאה. ולשיטת הראב"ד דמחוסר כיפורים שנכנס לעזרה חייב כרת, י"ל שפיר שמה שהותר לו להכניס בהונותיו לעזרה הוא רק ע"פ גזירת הכתוב, וא"כ י"ל כלשון הגמ' מתוך שהותר לצרעתו הותר לקירוי, אבל לעולם אמרינן דביאה במקצת שמה ביאה ולכן בעינן היתר מיוחד להתיר מצורע טבול יום להכניס בהונותיו לעזרה.

ולכאורה יש להקשות לפי שיטת הרמב"ם למה מצורע, שהוא בגדר מחוסר כיפורים כמבואר בגמ' (זבחים לב:) וברש"י ותוס' שם, אינו נכנס לעזרה למתן בהונותיו וצריך לעמוד בשער ניקנור. ואע"פ דיש לומר שהיא ע"פ גזירת הכתוב דכתיב לגבי המצורע (ע' רש"י פסחים פה: ד"ה עומדין שם) שהוא עומד "פתח אהל מועד" (ויקרא יד:יא), יש פעמים רבות דכתיב בתורה "פתח אהל מועד" וילפינן דעומד בעזרה ממש (למשל, שמות כט:יא, כט:לב, לח:ח, ויקרא א:ג, א:ה, ג:ב, ד:ז, ד:ח, וכהנה רבות). אבל יש לבאר דהנה הרמב"ם כתב (הל' מחוסרי כפרה פ"ד ה"ב) דעמידתו בשער ניקנור הוי דין בכל מחוסרי כפרה: "כיצד עושין לו, המצורע עומד חוץ לעזרת ישראל כנגד פתח מזרחית באסקופת שער ניקנור ופניו למערב ושם עומדים כל מחוסרי כפרה בעת שמטהרין אותן." ובטעם הדבר כתב

הרמב"ם במקום אחר (הל' תמידין ומוספין פ"ו ה"ה), "וראש המעמד ... היה מעמיד את הטמאים על שער המזרח מפני החשד, שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן." ובפירוש מהר"י קורקוס שם הביא את מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (מס' תמיד פ"ה) ש"ראש המעמד מעמיד הטמאין שטהרו מצרעתן בשערי המזרח שיהו מזומנים לזרוק עליהם דם האשם ... וכאן כתב מפני החשד ואיני יודע מה חשד שייך, "ע"ש. ובתוס' יו"ט (מס' תמיד פ"ה מ"ו) ביאר בטו"ד, "נראה שר"ל שלכך מעמידין אותן בשער המזרח. שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן. שמפני כן לא הוכשרו לכנוס ולא יחשדום שאינם נכנסים לפי שאין נכבד בעיניהם המקום המקודש."²

ח. ביאור שיטת הרמב"ם דביאה במקצת אסור מדרבנן

ויש לעיין במה שכתב הרמב"ם דאע"פ דפסקינן דביאה במקצת לא שמה ביאה, מ"מ יש איסור דרבנן. וכבר הבאנו מה שכתב הכסף משנה (אות ו) שיש ראייה לשיטתו ממה דאיתא בשבועות (זי:): דטמא שנכנס לעזרה שלא כדרך ביאה "פטור", ומשמע שעכ"פ יש איסור דרבנן, ולמד מזה שה"ה בענין ביאה במקצת. אבל אפשר לומר שאין הדינים דומים, שמי שנכנס שלא כדרך ביאה מ"מ נמצא בתוך העזרה, וכמש"כ הגר"ח, שאיסור ביאה תלוי במה שס"ס נמצאת טומאה בתוך העזרה, וא"כ יש מקום לומר שאם לא בא כולו (או עכ"פ רובו) בתוך העזרה, אין איסור בכלל.

ובמהר"י קורקוס הנ"ל (אות ו) ביאר בפשיטות דהרמב"ם פסק שיש איסור מדרבנן ע"פ הגמ' יומא הנ"ל (אות ו) דיש מעלה דרבנן לא להיכנס לעזרה בלי טבילה מיוחדת אפילו לטהור ממש, ומכיון שמפורש בגמ' שם דלענין מעלה זו אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה, פסק הרמב"ם שיש עכ"פ איסור מדרבנן למי שהוא טמא ממש להיכנס במקצת בתוך העזרה. אבל ק"ק לפרש דברי הרמב"ם בדרך זו, דהנה הרמב"ם פסק דרק מצורע

² ועיין בתוספתא נגעים (ח:), "שלא יכול ליכנס בעזרה עד שיזרוק עליו מדם חטאתו ואשמו." ועיין עוד בפ"י עיני אברהם על הרמב"ם (הל' מעשה קרבנות פ"ג הי"א) שדן כעין קושייתינו למה אין סומך המצורע ביום טהרתו בתוך העזרה ממש לפי הרמב"ם.

חייב בטבילה זו מטעם דדייש בטומאה, כשיטת החכמים בגמ' שם (ע' בהל' טומאת צרעת פ"ד ה"א ובלחם משנה שם), וא"כ מהיכי תיתי דאמרינן שיש ענין של ביאה במקצת בשאר בני אדם שאין להם מעלה זו לפי הרמב"ם.

וביאר הגאון רב שלמה זלמן אוירבך זצ"ל (שו"ת מנחת שלמה ב-ג:קלט) בטעם הרמב"ם דיש עכ"פ איסור דרבנן, "גם נלענ"ד דאפשר לומר בדעת הרמב"ם דטעמא דגזרו רבנן איסור על ביאה במקצת הוא לא משום דגזרינן מקצתו אטו רובו, אלא הטעם הוא משום מכניס טומאה למקדש, וסובר דאע"ג שדבר תורה אינו חייב אא"כ הכניס בפנים שיעור טומאה שראוי לטמא מחמת עצמו, מ"מ מדרבנן שפיר אסור גם הכנסת מקצתו כיון דסו"ס הנוגע במקצתו נטמא כאילו נגע בכולו, וא"כ גם כשמכניס מקצת נעשה כאילו המחנה נוגעת בכולו וקרינן ביה שפיר טימא מקדש ד' ולא יטמאו את מחניהם."

אבל יש שיטה אחרת דאין אפילו איסור דרבנן בביאה במקצת אי אמרינן דביאה במקצת לא שמה ביאה. דהנה גרסינן במשנה (זבחים לא:), "כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה, שהשחיטה כשרה בזרים, ובנשים, ובעבדים, ובטמאים." ובגמ' שם (לב.) איתא דנקטה המשנה לישנא דדיעבד ("שחיטתן כשרה") מפני שטמאים לכתחלה לא ישחטו קדשים שמא יגעו בבשר, אבל מ"מ אפשר לשחוט על ידי סכין ארוכה, ע"ש בסוגיא דלשון זה בגמ' אזלא כמ"ד דביאה במקצת שמה ביאה, ולכן א"א לטמא לסמוך ע"י ביאה במקצת (והביאה הגמ' [לב:]: לישנא אחרינא אח"כ שסוברת דביאה במקצת לא שמה ביאה, ולפי דעה זו אפשר דעייל ידיה וסמך, ע"ש).

וכתבו התוס' (זבחים לא: ד"ה ובטמאים, "הקשה ה"ר אפרים והיאך במוקדשין שוחט, דאע"ג דמוקי לה בגמ' בסכין ארוכה, איך יתכן שיהא כל כך ארוכה מהר הבית עד עזרת ישראל ... וה"ר אפרים היה מפרש דמשכחת לה דשחיט טמא דרך גגין ועליות דלא נתקדשו ובסכין ארוכה למ"ד ביאה במקצת שמה ביאה שאין יכול להכניס שם ידו." וכוונת תוס' דטמא מת אסור ליכנס לא רק בעזרת ישראל אלא גם בעזרת נשים (מדרבנן), וא"כ למ"ד דביאה במקצת שמה ביאה, אפשר לטמא לשחוט רק

ע"י סכין ארוכה, וקשה לומר שיהא סכין כל כך ארוכה להמשיך מאה וחמשים אמה בין הר הבית לתוך עזרת ישראל. וחידוש רבינו אפרים מטעם דעליות לא נתקדשו דמשכחת לה דשחיט טמא דרך גגין ועליות (וע"ש שהביאו עוד תירוץ דאולי מיירי במי שנטמא בתוך עזרת נשים, דלא החמירו עליו בכגון דא).

ובמשנה למלך (הל' ביאת המקדש פ"ג הי"ט) כתב על דברי התוס', "ולפי זה צ"ל דהתוס' פליגי עליה דרבינו וס"ל דלמ"ד ביאה במקצת לא שמה ביאה אפי' איסורא דרבנן ליכא שהרי כתבו ובסכין ארוכה למ"ד ביאה במקצת שמה ביאה ואי אליבא דרבינו דלעולם איכא איסורא דרבנן אף למ"ד ביאה במקצת לא שמה ביאה אם כן לכ"ע צריך לאוקומה בסכין ארוכה." וכוונתו דמוכח מקושית תוס' דהקפידו אפילו על איסור דרבנן לטמא להיות בעזרת נשים ועם כל זה לא הקפידו על העלאת ידו של הטמא לשחוט בתוך העזרה אי אמרינן ביאה במקצת לא שמה ביאה, ורק הצריכו סכין ארוכה (או סכין דרך גגין ועליות) למ"ד ביאה במקצת שמה ביאה. ומוכח מזה דלפי תוס' אין איסור אפי' מדרבנן לטמא להכניס ידו לעזרה למ"ד ביאה במקצת לא שמה ביאה. ועיין בשו"ת מנחת שלמה הנ"ל מה שכתב לדחות ראייה זו.

נמצא שישנן שלש שיטות להלכה בענין ביאת טמא במקצת לעזרה אם שמה ביאה או לא. לפי הראב"ד, פסקינן דביאה במקצת שמה ביאה, ויש בזה או איסור כרת או איסור מלקות. לפי הרמב"ם, פסקינן דביאה במקצת לא שמה ביאה, אבל מ"מ אסור מדרבנן. ולפי המשנה למלך ע"פ תוס' אי פסקינן דביאה במקצת לא שמה ביאה אין בזה אפילו איסור דרבנן. ולענין ההלכה אם קי"ל כהרמב"ם או כהראב"ד כתב בס' ערוה"ש העתיד הנ"ל (אות ו, שם סע' כא) "ואין הכרע בדבר".

ט. ביאה במקצת בזה"ז לענין כותל המערבי

בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תג) דן בענין אם מותר לבעל קרי או לכל מי שטומאה יוצאה מגופו (שאסור להם להיכנס להר הבית מפני שהיא מחנה לוייה) להכניס אצבעותיו בתוך נקבי הכותל המערבי. וכתב שמכיון שהכותל אינו חלק מן העזרה אלא מן הר הבית, צריך לברר אם אמרינן

ביאה במקצת שמה ביאה גם לגבי מחנה לוייה או רק לגבי מחנה שכינה. ולכאורה יש להביא ראיה מתוס' חולין הנ"ל (אות ה) דרק בנוגע לעזרה יש דין ביאה במקצת שמה ביאה, אבל לא לענין בית המנוגע, דלא אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה חוץ לעזרה. אבל האבני נזר כתב שאפשר שענין זה תלוי בשאלה אי אמרינן דביאה במקצת הוי איסור כרת או איסור מלקות. וז"ל, "אך הנה בעיקר הספק אם נלמד כניסה למחנה לוי' מכניסה למחנה שכינה לביאת מקצתו. י"ל לעולא זבחים (ל"ב ע"ב) דמחייב כרת על ביאת מקצתו. הנה דמקצת ככולו. י"ל ה"ה במחנה לוי'. אך לרבינא שם (ל"ג ע"ב) דאמר לענין מלקות איתמר וכתב בכ"מ דכך היא המסקנא. הנה שגם במחנה שכינה אין מקצת ככולו דעל כולו חייב כרת ועל מקצת רק מלקות. וא"כ במחנה לוי' דעל כולו אינו חייב רק מלקות אין נאמר דעל מקצתו יהי' חייב מלקות כמו בכולו." והנה כתב כדברינו לעיל (אות ג, ע"ש) דאי מיחייב כרת על ביאה במקצת, י"ל דזה מטעם דביאה במקצת נחשבה כביאת כולו, משא"כ לפי רבינא דיש בו רק ענין מלקות נראה שאין ביאה במקצת ככולו. וחדש ע"פ זה דאם יש חיוב כרת ולכן אמרינן דביאת מקצת נחשבה לביאת כולו, צריך להיות הדין נמי שביאת מקצת בהר הבית ג"כ נחשבה כביאת כולו, ויהיה אסור למי שטומאה יוצאה מגופו. אבל אי אמרינן דנחית דרגא בענין ביאת מקצת בעזרה דרק חייב מלקות ולא כרת, א"כ בביאת הר הבית דיש רק איסור מלקות אפילו בביאת כולו, אולי אין איסור דאורייתא בכלל בביאת מקצתו. ושוב דחה סברא זו דאפשר שאין חיוב מלקות בביאה במקצת להר הבית אבל מ"מ יהיה אסור מן התורה.

אולם, מה שכתב האבני נזר להשוות ביאה במקצת לתוך העזרה אם יש בו חיוב כרת לביאה במקצת לתוך מחנה לוייה לא נראה ברור, דלכאורה יש גזירת הכתוב מיוחדת בענין ביאה במקצת לעזרה, כמו שנתבאר בסוגיא בזבחים הנ"ל (אות א) וכמש"כ תוס' חולין הנ"ל והתוס' בשבועת (יו: ד"ה אפילו נכנס כולו) מטעם זה שאין לדמות ביאה במקצת במקדש לביאה במקצת לבית המנוגע וכנ"ל. וא"כ אפילו אם נחשבה ביאה במקצת כביאת כולו, מנלן לומר הכי לענין ביאה להר הבית, וצ"ע.

ועוד הביא האבני נזר סברא לחלק בין ביאה במקצת כשנכנס באופן שאפשר להכניס את כל גופו לבין הכנסת אצבעותיו, דיי"ל דאינו נחשב אפילו לביאת מקצת כיון שא"א להכניס כל גופו דרך סדקים (אע"פ שדחה

סברא זו בעצמו). והעיר שאין ראייה ממה דדרשינן טבילה לטהור אפילו אם יכנס לעזרה במקצת, מפני ששם עשו מעלה מטעם שאם יש עליו טבילה ישנה ממש יהיה חייב כרת בביאת כולו, ולכן גזרו גם על ביאת מקצתו, משא"כ בכניסה למחנה לוייה. ובסוף התשובה כתב, "וכ"ז אפי' לדעת ראב"ד פ"ג מהלכות ביאת המקדש הלכה י"ח שיש חיוב מלקות בביאת מקצת. ויש לצרף גם דעת הרמב"ם שם דאין איסור מה"ת בביאת מקצת ומדרבנן לא שייך לאסור בזה דליכא למיגזר אטו כולו בחורין אלו." ומטעם כל הספיקות הנ"ל נוסף לספק אם נתקדש הר הבית עד התהום בכלל וכמו שכתב שם, הקיל לענין הכנסת אצבעות בתוך נקבי הכותל.

ובס' מועדים וזמנים (ח"ה סי' שנ) הביא מספר משכנות לאביר יעקב שהביא ממרן הגרי"ל דיסקין, "שאסור להכניס ידיו לפרצות אלו [בכותל המערבי] משום דביאת מקצת שמה ביאה" (ברם, חפשתי ולא מצאתי שם שהביא טעם זה לאסור). והביא המח' בין הרמב"ם לראב"ד בענין ביאה במקצת וכתב, "ומיירי התם בעזרה דחייבין כרת, ואין ראייה מזה לאסור באסור ביאה למחנה לוייה." אבל מסיק, "ומ"מ נראה מסברא פשוט שאין לחלק, וליפינן מהתם גדר ביאה דשייך נמי במקצת." והביא ראייה מתוס' שבועות הנ"ל (אות ה) שבפירוש שני (לתרץ למה בבית המנוגע סבר ר' אושעיא דאינו חייב עד שנכנס רובו, ופירוש הראשון כתבו תוס' דר' אושעיא לשיטתו בגמ' זבחים דסבר דביאה במקצת לא שמה ביאה) ביארו התוס', "ועוד, דאפי' עולא דאמר שמה ביאה דוקא גבי מקדש." וכתב על זה בס' מועדים וזמנים, "נראה שלמקדש מיהת ילפינן, והר הבית נמי בכלל המקדש, ומסתברא דביאה במקצת שמה ביאה ועוברים במקצת נמי באסור לאו למחנה לוייה." וקשה קצת להבין סברא זו, דלפי הגמ' (זבחים לב:) ילפינן מגזירת הכתוב דמדובר בדבר שיש בו איסור כרת (ביאת המקדש), ואין איסור כרת בביאת טמא למחנה לוייה. ובפשטות כוונת התוס' בכתבם "דוקא גבי מקדש" למקום העזרה ולפנים בלבד.

ובמנחת שלמה הנ"ל (אות ח) כתב שהשאלה אי אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה לגבי מחנה לוייה תלויה במח' הרמב"ם והראב"ד בענין ביאה במקצת. וז"ל, "ברם לדעת הרמב"ם דלא אסור אלא מדרבנן שפיר י"ל דלא גזרו רבנן אלא בכה"ג שראוי גם לבוא לידי איסור תורה של ביאת כל הגוף משא"כ בחורין קטנים ... אולם לדעת הראב"ד דפסק כמ"ד

ביאה במקצת שמה ביאה, נלענ"ד דאין שום חילוק בין ביאת מקצת למחנה שכינה לביאת מקצת במחנה לוי, דנלענ"ד דאף שדין ביאה במקצת לא נזכר בגמ' אלא גבי טומאה, מ"מ נראה דה"ה נמי לכניסת זר או שתויי יין ופרועי ראש דג"כ אסור בביאת מקצת כיון דגלי קרא דשמה ביאה. וכתב עוד לפי ביאורו בדברי הרמב"ם דביאה במקצת אסור מדרבנן מטעם הכנסת טומאה וכנ"ל, "ומעתה אם נאמר דרק מטעם זה הוא דאסרי רבנן הרי אין דין זה שייך אלא במחנה שכינה דאסור בהכנסת טומאה, משא"כ במחנה לוי שאפי' מת עצמו מותר להכניס שם לא גזרו כלל רבנן על ביאת מקצתו כיון דאין זה משום סרך ביאת כולו."

ונראה שקשה להחמיר מטעם ביאה במקצת כותל המערבי שלכאורה אין סמך לחומרא זו מדינא דגמ'. אבל מ"מ פסק הגרי"ד סולובייציק זצ"ל לא להישען על כותל המערבי מטעם אחר, דחשש לאיסור מעילה באבני הכותל (עיינ בס' נפש הרב עמוד קא). וא"כ נראה מטעם זה שאין לאדם להכניס אצבעותיו ג"כ, ודו"ק.

י. דיון בפוסקים אם יש השלכות אחרות להלכה בענין ביאה במקצת

מבואר מדברי המהר"י קורקוס הנ"ל (אות ו) בענין בית המנוגע שלמד ממה דפסקינן שם דביאה במקצת לא שמה ביאה דה"ה בענין ביאה במקצת לעזרה, ומדברי האבני נזר הנ"ל (אות ט) בענין הכנסת ידיו לתוך כותל המערבי שלמד מאיסור ביאת טומאה בעזרה במקצת להר הבית, ומדברי המנחת שלמה הנ"ל (אות ח) שלמד מאיסור ביאה במקצת לענין הכותל המערבי וגם לענין ביאת שתויי יין במקצת לעזרה, שאע"פ שכל ענין משתנה בפני עצמו, לפעמים יש השלכות מסוגית ביאה במקצת במקדש לתחומים אחרים בהלכה.

ובקשר לזה דנו הפוסקים בימינו ג"כ בענין ביאה במקצת במקומות המטונפים כבית הכסא אם טעון נטילת ידים. בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס"א) דן בזה ע"פ הדין שהובא בשו"ע (או"ח סימן ד סע' יח), "אלו דרבים צריכים נטילה במים, הקם מהמטה והיוצא מביהכ"ס, וכו'". וכתב השערי תשובה (שם ס"ק כ) דהטעם משום הרוח רעה השורה שם. וכן הביא מהאליה רבה (או"ח ס' רכ"ז ס"ק ו) שכתב בהדיא דצריך נטילה גם בכניסה גרידא לבית הכסא אפילו בלי עשיית צרכיו.

ומתחלה הביא בשו"ת להורות נתן הנ"ל מהסוגיא דזבחים דאיכא מ"ד דביאה במקצת שמה ביאה, אבל דחה ראייה זו מטעם ד"היינו רק בטמא הבא למקדש דשם איכא גזה"כ. אבל אח"כ העיר שהמשנה למלך (הל' טומאת המת פט"ז ה"ו) הקשה על הרמב"ם דהנה הרמב"ם (שם) שכתב דטהור שנכנס לבית המנוגע טמא רק כשהכניס ראשו ורובו, וכן לגבי טמא שנכנס למקדש פסק דביאה במקצת לא שמה ביאה (ועיין מה שחקרנו לעיל [אות ו] אי אמרינן רובו ככולו במקרה זה), אבל לגבי טומאת אהל שבמת פסק (הל' טומאת מת פ"א הי"א) דאף בהכניס ידו טמא. והקשה המשל"מ מאי שנא. וכנראה סבר בקושייתו שהדינים משתייכים להדדי. ותירץ בשו"ת להורות נתן דהבא לאהל המת טמא משום דנחשב כנגיעה, וכמש"כ המפרש בפירוש רש"י למס' נזיר בענין טומאת הפושט ידו לאהל המת (נזיר מג. ד"ה בבית), "דכיון דעייל ידיה וכו' אטמי ליה דכמאן דנגע בטומאת המת שבפנים דמי וביאה לא הוי עד דעייל כוליה גופיה", משא"כ מי שנכנס לבית המנוגע "דאין זה מגדר נגיעה וכמו אהל המת", אלא "דין בביאה גרידא וע"כ שפיר בעינן שיבוא ראשו ורובו." ולכן גם ריש לקיש שסובר דביאה במקצת שמה ביאה הוא מפני דאיתקש ביאה לנגיעה; "הוא מגדר נגיעה, וע"כ אף ביאה במקצת הוי ביאה." ולרמב"ם שפסק דביאה במקצת לא שמה ביאה, ע"כ פסק דלא איתקש לנגיעה, וע"כ הוי בגדר ביאה וכמו הבא לבית המנוגע, משא"כ לגבי המכניס ידו לאהל המת דהוי דין נגיעה, וע"כ רק במקרה הזה פסק הרמב"ם דמטמאין על ביאה במקצת דעכ"פ נחשב כנגיעה.

ולדינא הביא שם מס' מקור חיים להגאון בעל חות יאיר (או"ח סי' ע"ו ס"ד), "דהעיקר דבהכניס ידיו אסור לקרות ק"ש דביאה במקצת שמה ביאה וכש"ס זבחים (לב ב), "אבל הקשה עליו, "דהא בשו"ת חות יאיר (סי' רכ"ז) העלה בדעת הרמב"ם דביאה במקצת לא שמה ביאה, ורק מדרבנן לוקה מכות מרדות בטמא שהכניס ידיו למקדש." אבל י"ל דאין זה סתירה, דעכ"פ יש להחמיר מדרבנן, וכמש"כ הרמב"ם הנ"ל (אות ו) בענין ביאה במקצת דמכין אותו מכות מרדות, ובפרט לפי מה שנתבאר מגמ' יומא הנ"ל (אות ו) דאמרינן ביאה במקצת שמה ביאה לגבי מעלות דרבנן. אבל א"כ לדעת החוות יאיר נראה שכ"ש שיש ענין להחמיר מדרבנן כשיש גדר קדושה ממש, וכמו ביאה במקצת למחנה לוייה, וצ"ע. מ"מ כתב בשו"ת להורות נתן, "נ"ל להקל מדינא בנידון דידיה דנראה מלשון זה"ק

(בהקדמה י, ב) 'וכד עאיל לבית הכסא' דאין רוח רעה שורה עד שנכנס כל הגוף. "ואע"פ שהביא ס' כף החיים (ס' ד' אות ס"ו) שהצריך נטילת ידים ג' פעמים, כתב שנראה לו להקל "ובפרט בביהכ"ס שלנו שנשטפין מיד שכתבו כמה אחרונים דאין להם דין ביהכ"ס."

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז ס' ב שאלה ג) כתב להקל במי שהכניס ידיו לבית הכסא מטעם דמשמע מלשון הזוהר דאין רוח רעה שורה עד שנכנס כולו. ועוד, שהרבה פוסקים ס"ל דאפילו בנכנס כולו ולא עשה צרכיו פטור מנטילת ידים, והביא מס' דעת תורה למהרש"ם (או"ח סימן ד) שציין לתוס' חולין (לג:) הנ"ל (אות ה) ותוס' שבועות (יז:) הנ"ל (אות ה) דהכל מודים בבית המנוגע דלא אמרינן ביאה במקצת שמה ביאה. והבין דכוונתו דאין מדמין מילתא למילתא, ואפילו למ"ד דביאה במקצת שמה ביאה בענין ביאת המקדש, אין מקום להחמיר בענין נטילת ידים למי שנכנס ידיו לבית הכסא. ולפי הביאור בשו"ת להורות נתן הנ"ל, אפשר גם כן להסביר על פי סברא שבכל מקום שיש גדר ביאה כמו הכנסה לבית הכסא אמרינן דביאה במקצת לא שמה ביאה, ורק במקום שיש בהכנסה גדר נגיעה כמו בטהור שמכניס ידיו לאהל המת, פסקינן דביאה במקצת שמה ביאה.

יא. ביאת נח לתוך התיבה מפני מי המבול

והנה בפרשת נח כתוב (בראשית ז:ז), "ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה מפני מי המבול." אבל אחר כך כתוב (שם פסוקים י-יג), "ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ, בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש הזה ... בעצם היום הזה בא נח ושם וחס ויפת בני נח ואשת נח ושלושת נשי בניו אתם אל התיבה." והקשו המפרשים למה כתוב עוד פעם "בא נח" כשכבר לפני זה כבר נאמר "ויבא נח... מפני מי המבול?" ועיין במה שכתב הרמב"ן שם (פסוק טז ד"ה וטעם והבאים) בשם ראב"ע שבתחלה נח ומשפחתו באו לבית סמוך לתיבה, ורק אח"כ באו לתיבה ממש כשירדו מי המבול, וע' ובמה שחלק עליו הרמב"ן שהכל ענין אחד.

וכתב האברבנאל בפירושו שם, "כי בתחלת שבעה ימים היו מים על הארץ אבל לא היו מים רבים ולא מי המבול ולא נבקעו עדין כל מעיינות תהום רבה ואז בא נח וביתו ביאת עראי רצוא ושוב אל התיבה אמנם בסוף

הז' ימים אז נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים שהוא רמז לרבויו הגשמיים באופן נפלא. ובעצם היום הזה בא נח וכל ביתו אל התיבה ביאה מוחלטת להסגר בה וכן הב"ח [הבעלי חיים] שג"כ לשבעת הימים היו באים ושבים הנה כלם בעצם אותו היום נכנסו ונסגרו בתיבה לא שילך נח ללקחם אלא שמעצמם באו אל נח אל התיבה זוגות זוגות כמו שגזר השם ולפי שהביאה הזאת האחרונה החלטית ולא כראשונה אמר הכתוב בה ויסגור ה' בעדו [פסוק טז] כלומר שירדו כ"כ מהמים שלא יכלו לצאת עוד ממנה כאלו השם סגר בעדם ולא יצא וגם סגר בעדם פתח התיבה."

וכן בס' הכתב והקבלה כתב דברים דומים לזה ע"פ מה דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (למאן שדורשו לשבח), "ומה שאמר אח"ז, בשבעה עשר יום לחדש וגו' בעצם היום הזה בא נח וגו' היינו שבי"ז היתה ביאה מוחלטת שלא יצאו עוד ממנה אבל בעשירי שבא מפני הצווי, היא היתה ביאה שאינה מוחלטת, כי בשבעת הימים האלה הי' יוצא ובא, להביא אל התבה דברים הנצרכים, כלי בית כלי תבשיל ומיני מאכל לו ולבהמתו, גם לימי אבלו של משותלח הי' להספידו, ולמ"ש (סנהדרין קח) שקבע להם הקב"ה שבעת ימים אלו לשוב בתשובה, הי' נח יוצא אליהם לדבר עמהם אולי ישוּבו (רז"ל) וכבר מצאנו לשון ביאה שאינה אלא תנועה והכנה אל ביאה תכליתית ומוחלטת, כמו והנה גמלים באים, ארחת ישמעאלים באה מגלעד, בעל החלומות הלזה בא, שאין בכל אלה ביאה תכליתית ומוחלטת כ"א תנועה המכשרת אל תכליתה, וכזה ביאת נח בעשירי לחדש, אמנם ביאתו בי"ז היא הביאה התכליתית והמוחלטת, ע"ש.

וע"פ דרוש נראה לומר שביום עשרה לחודש בא נח ומשפחתו לתוך התיבה ביאה במקצת, והיינו ביאה שאינה מוחלטת, דאע"פ שבאו לתוך אויר התיבה, לא באו בהחלט אלא רק להביא כלים ומיני מאכל וכדומה וכמו שכתב בס' הכתב והקבלה הנ"ל. ולזה אין צורך לביאת כל הגוף לתיבה, אלא רק הכנסת ידיו וכדומה. וכמו שדרש ריש לקיש מן הכתוב "ואל המקדש לא תבוא" דמדובר בביאה במקצת, כמו"כ הא דכתיב "ויבא נח" מלמד על ביאה במקצת. ורק אח"כ כשבא נח בהחלט אל התיבה כתוב "בא נח" שהוא כבר לשון עבר ומגלה על ביאה "ביאה תכליתית ומוחלטת."

ואפילו לריש לקיש דביאה במקצת שמה ביאה, יש שינוי משמעות בין ביאה במקצת לבין ביאת כולו וכמו שמבואר בתוס' דמטעם זה אין

היתר למצורע להכניס כל גופו בתוך העזרה, ובפרט לפי שיטת רבינא דבביאה במקצת יש רק חיוב מלקות ולא חיוב כרת דאינו נחשב כביאת כולו וכמו שנתבאר. ומ"מ ביאה במקצת נחשבה כביאה במדה מסוימת מתורת "תנועה והכנה אל ביאה תכלילת ומוחלטת." ואפילו להרמב"ם דפסק שביאה במקצת לא שמה ביאה, מ"מ י"ל כמו שכתב הגר"ח בענין בית המנוגע דיש משמעות לכל צעד של ביאה דמטעם זה אמרינן דנטמא כשבא רובו מטעם דרובו ככולו (משא"כ כשבא דרך אחריו, וכנ"ל). ונראה להסביר את זה מטעם דגם ביאה זו נחשב עכ"פ כהכנה וכדברי הכתב והקבלה.

ולכן הוכפלו הדברים בתורה שאחרי שבא נח לתוך התיבה כדכתיב "ויבא נח" בדרך של הכנה שהיא ביאה במקצת, בסוף "בא נח" ומשפחתו בדרך של ביאת כולו, דרק בזה קיים את הציווי מאת הקב"ה (בראשית ו:יח) "ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך" בשלימות. אבל מ"מ יש משמעות הלכתית גם לביאה במקצת, ומלמדת התורה שכדי להגיע לביאה החלטית כשיש מצוה מאת ה' להיכנס למקום מסוים, יש צורך להתחיל בביאה במקצת בדרך של תנועה והכנה, וכמו שמפורסם מאת הגרי"ד סולובייציק זצ"ל, שאין קדושה בלי הכנה.